

Прохоровська С.

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Міграційні процеси в сучасних умовах є поширеним явищем, вони впливають на соціально-економічний розвиток, визначаються кон'юнктурою ринку праці країни та суттєвою різницею у рівнях доходів населення. У статті розглянуто проблеми трудової міграції в регіоні й запропоновано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: міграційні процеси, трудова міграція, зовнішня міграція, внутрішня міграція.

Міграційні процеси – основна складова історії людства, впливають на стан і перспективи соціально-економічного, культурного розвитку країни та окремих регіонів. В умовах глобалізації економіки дедалі більше розширюється обмін трудовим потенціалом на міждержавному рівні. Основними компонентами процесу міжнародного обміну є трудова міграція (імміграція, еміграція, прихована міграція). Актуальною проблемою сьогодні в цілому для України та для регіону зокрема залишається рівень міжнародної трудової міграції, яка в сучасних умовах є надзвичайно поширеним явищем і визначається кон'юнктурою ринку праці. Вітчизняна офіційна статистика фіксує лише легальну трудову міграцію. Питання оцінки масштабів та інтенсивності зовнішніх трудових міграцій населення в повному обсязі залишається невирішеними.

Міграційна проблема є багатоаспектною, приваблює дослідників різних галузей знань: істориків, соціологів, філософів, політологів, демо-

графів тощо. Значний доробок у дослідження міграційної проблематики внесли такі фахівці: Е. Лібанова, О. Малиновська, А. Мокій, С. Пирожков, О. Піскун, І. Прибиткова., О. Позняк, Ю. Римаренко, В. Трощинський, А. Шлепаков, М. Шульга, І. Чекан.

Метою статті є з'ясування причин і напрямків трудової міграції, обґрунтування її наслідків для розвитку трудового потенціалу регіону, а також дослідження впливу міграційних процесів на стан ринку праці, формування та реалізацію трудового потенціалу.

Трудові міграції населення як усередині країни, так і міждержавні змінюють якісні й кількісні параметри трудового потенціалу в регіоні, виконують функції демографічного та демоекономічного інвесторів у інші регіони-реципієнти і, навпаки, спричиняють постаріння населення та погіршення якісного складу в регіонах, країнах-донорах. Сьогодні міграція значною мірою впливає на формування та розвиток національного і регіонального ринків праці, підтримання рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили, інтеграцію з ринками праці в країнах зарубіжжя.

Трудова міграція – об'єктивний чинник соціально-економічного розвитку регіону. Основною причиною її виникнення є вкрай низький рівень доходів значної частини населення. Так, середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих у галузях економіки Тернопільської області, становила у 2009 р. 1411,89 грн., а в Україні – у середньому 2201 грн. Такий рівень оплати праці у регіоні не забезпечує потреби населення щодо придбання житла, товарів довготривалого користування, отримання різних послуг, здобуття освіти у вищих навчальних закладах на платній основі тощо.

Особливостями міграційної ситуації в Тернопільській області є: спад інтенсивності внутрішньої міграції, зростання потоків зовнішніх трудових мігрантів, зменшення кількості прибулих в область.

Поміж регіонів України, куди спрямовані основні потоки мігрантів Тернопільської області (43,7%), слід візначити насамперед м. Київ, що розвивається швидкими темпами та потребує додаткової висококваліфікованої і належно оплачуваної робочої сили. Жителі Бережанського, Монастирського, Підволочиського, Гусятинського, Борщівського й Заліщицького районів (22,1%) виїжджають на роботу у Львівську, Івано-Франківську, Хмельницьку та Чернівецьку області.

Міграційне скорочення за 2006 р. (враховуючи міждержавну та між-регіональну міграцію) становило 1829 особи, за 2008 р. – 1474 особи. На загальному фоні помітно виділяються м. Тернопіль, Чортківський, Борщівський, Заліщицький, Монастирський та Шумський райони.

Серед країн, куди спрямовані основні потоки зовнішніх трудових мігрантів (86,5%), – Польща, Італія, Росія, Португалія, Іспанія, Чехія, Греція,

Ізраїль. У міграційних потоках переважають чоловіки, за винятком Греції, Італії та Ізраїлю, де частка жінок, відповідно, 81,3; 78,6, та 59,8% від усіх мігрантів.

Основним мотивом виїзду за кордон для мігрантів усіх вікових категорій є бажання поліпшити своє матеріальне становище, оскільки у Тернопільській області – вкрай низький рівень доходів основної маси населення. Заробітчани найчастіше виїжджають у країни зі сприятливішими умовами:

- ✓ Канада, Німеччина, США, Франція приваблюють трудових мігрантів високим рівнем заробітної плати, незважаючи на труднощі та обмеження з боку міграційних служб цих країн;
- ✓ Греція, Ізраїль, Іспанія, Італія, Португалія – країни зі середнім рівнем заробітної плати. У Португалії ставлення місцевих властей до приїжджених дещо лояльніше; Італія та Іспанія приваблюють наших співвітчизників не лише порівняно пристойним рівнем заробітків, а й перспективою легалізації;
- ✓ Польща, Росія та Чехія мають порівняно низький рівень заробітної плати. Проте для мігрантів важливими є безвізовий режим виїзду, невелика вартість проїзду та відсутність мовного бар'єру.

Серед країн, куди найінтенсивніше емігрують наші земляки, можна виділити шість основних, де працюють 83,5% від загальної кількості мігрантів. Це – Італія, Росія, Іспанія, Польща, Португалія, США [4, 22].

Можливість отримання роботи за кордоном, з одного боку, розглядають як додатковий засіб пом'якшення ситуації з безробіттям на ринку праці регіону, з іншого – робота за межами України є необхідною умовою підвищення добробуту власного та членів родини.

Нелегальна трудова міграція супроводжується розширенням сфери тіньової економіки, зростанням безробіття серед місцевого населення, підвищенням кримінальної напруги, непоодинокими конфліктами за робочі місця між місцевим населенням і зовнішніми трудовими мігрантами.

Українська робоча сила є на ринку праці за кордоном конкурентноспроможною завдяки низькій її ціні. Варто зазначити, що переважна більшість українців за кордоном працює нелегально, тобто без укладання трудової угоди, відповідно, без соціального захисту з боку іноземного роботодавця. Міжнародні угоди у сфері працевлаштування громадян Україна підписала з небагатьма державами (переважно з країнами колишнього СРСР), водночас найбільше українських трудових мігрантів працює в Італії, Греції, Чехії, Іспанії, Польщі, з якими українська влада лише обговорює проекти зазначених угод. Таким чином, українські трудові мігранти не мають однакових соціальних прав із місцевими громадянами, а без юридичного статусу в країні перебування та через матеріальну скруту в

своїй державі наші заробітчани змушені погоджуватися на низькокваліфіковану роботу з поганими умовами праці й життя, стаючи дешевою і покірною робочою силою [3, 23].

На роботу за кордон виїжджають, як уже зазначено, переважно нелегальним шляхом, із використанням туристичних віз. Тому офіційних статистичних даних щодо кількості трудових мігрантів, їх статево-вікового, професійно-кваліфікаційного складу нині в Україні нема. Державна статистика фіксувала і продовжує фіксувати дані, отримані від органів внутрішніх справ, які не відповідають дійсності. Тому фахівці Тернопільського обласного центру зайнятості, за підтримки обласної державної адміністрації та сільських рад, проводять моніторинг виїздів працездатних мешканців області, щоб ураховувати його результати у прогнозах змін на ринку праці та в роботі під час формування програм зайнятості населення. За результатами дослідження встановлено, що 57,8 тис. жителів Тернопільської області працювали за межами нашої держави, а це 9,5% від кількості населення у працездатному віці, в т. ч. 31,6 тис. вихідців із міст та селищ міського типу (11%) та 26,2 тис. селян (8,1%) [4, 15]. Мешканці сіл мають більше можливостей для самозайнятості у власному підсобному господарстві, тому виїжджають на заробітки рідше. Серед міських мігрантів значно більше чоловіків, що, зрештою, пояснюється специфічністю ролі жінки у веденні домашнього господарства та вихованні дітей.

Нині, на нашу думку, безробіття не є основним чинником формування еміграційного потенціалу населення як України в цілому, так і Тернопільщини зокрема. За межі країни населення виїжджає насамперед через низький рівень заробітної плати, що не дає змоги їм забезпечити належний добробут.

Проте наслідки світової фінансово-економічної кризи можуть призвести до короткотермінового зниження «попиту» на трудових мігрантів у розвинених країнах. Разом із тим через постаріння населення та зростання дефіциту трудового потенціалу європейські країни можуть випереджаючими темпами розвивати економіку тільки за рахунок активного використання праці мігрантів.

Процеси трудової міграції мають, безумовно, і позитивний, і негативний вплив на демографічну ситуацію й на рівень зайнятості населення регіону [4].

Серед позитивних аспектів слід відзначити:

- ✓ Збільшення валютних переказів іммігрантів своїм сім'ям. Заробітчани отримані кошти, як правило, переказують своїм рідним, тим самим збільшуючи валютну масу ринку, що, своєю чергою, приводить до позитивних зрушень у державі, регіоні. Зароблені за кордоном гроші не лише підвищують доходи тисяч українських сі-

мей, а й служать засобом інвестування національної економіки, відкривають широкі можливості для будівництва індивідуального житла, придбання квартир, сільськогосподарської техніки, легкових автомобілів, інших товарів тривалого користування, фінансування освіти дітей у престижних навчальних закладах.

- ✓ Спрямування певної частини зароблених коштів для розвитку малого та середнього бізнесу, самозайнятості на основі набутого досвіду. Адаптація наших співвітчизників до реальних умов ринкової економіки розвинутих країн, отримання необхідної інформації, набуття додаткових професійних навиків, ознайомлення з новітніми технологіями і методами організації праці сприяє розвитку підприємництва у регіоні.
- ✓ Трудові міграції послаблюють проблему безробіття, суттєво знижують напруження на регіональному і загальнодержавному ринках праці.
- ✓ Підвищується кваліфікація іммігрантів. Ті з них, які за кордоном працювали за спеціальністю, повернувшись на Батьківщину, пропонують нові ідеї, заходи щодо поліпшення економічної ситуації у регіоні.
- ✓ Прискорюється формування середнього класу на основі підвищення рівня життя та добробуту населення.

Негативними наслідками закордонної трудової міграції є:

- ✓ Втрата регіоном певної частини трудового потенціалу, в т. ч. висококваліфікованих працівників, що може призвести до деформації на регіональному ринку праці та виникнення дефіциту трудових ресурсів за рядом професій (спеціальностей). Вікова структура зовнішніх мігрантів, які виїжджають із області від 20 до 45 років, тобто це працездатне населення в працездатному віці. Відбувається не лише вплив «мізків», а й їхня втрата, оскільки високоосвічені люди погоджуються в еміграції на роботу, що не потребує професійної підготовки.
- ✓ Зменшення чисельності економічно активного населення працездатного віку (у 2000 р. чисельність економічно активного населення становила 475,1 тис. осіб, у 2008 р. – 466,0 тис. осіб), що призводить до глибоких деформацій у демографічній структурі, сфері зайнятості.
- ✓ Втрата населення, його трудового потенціалу, в т. ч. працівників у найпродуктивнішому віці. Небезпека цих втрат збільшується, оскільки природне відтворення втраченого населення не відбувається. За кордон мігрують найактивніші молоді люди, трудовий потенціал яких є порівняно високий, і це погіршує й без того

складну демографічну ситуацію і суттєво знижує кількісні та якісні показники трудового потенціалу Тернопільської області.

- ✓ Додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів. Із «відтоком мізків» країна в цілому та регіон зокрема опинюється в ситуації, коли нема відповідних кадрів і актуалізується питання про їх підготовку. Для цього з бюджету виділяють кошти для оплати навчання особам, які здобувають необхідні спеціальності.
- ✓ Морально-психологічні втрати, пов'язані з втратою здоров'я у результаті важкої фізичної ненормованої праці, травматизму і неможливості отримання кваліфікованої медичної допомоги, загрози депортації.
- ✓ Соціальне сирітство дітей. Відсутність батьків особливо негативно позначається на формуванні ціннісних орієнтацій підлітків.
- ✓ Подальше розшарування суспільства на бідних і багатих, оскільки найбідніші не мають коштів для виїзду на заробітки.
- ✓ Зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку без відповідного збільшення купівельної спроможності основної маси населення.
- ✓ Трудова міграція залишається одним із основних ефективних засобів підвищення добробуту населення та інвестування регіональної економіки; зниження соціальної напруги на регіональному ринку праці та економії значних коштів місцевого бюджету [4].

Для розв'язання проблем, пов'язаних із трудовою міграцією, вважаємо за доцільне запропонувати такі заходи:

- ✓ створення спеціальної служби, яка б займалася соціальним і правовим захистом трудових мігрантів;
- ✓ створення державного банку даних про іноземних роботодавців, поглиблення міжнародних зв'язків із питань зайнятості населення;
- ✓ посилення державного контролю за наданням ліцензій організаціям, які займаються працевлаштуванням за кордоном та в регіонах країни;
- ✓ запровадження обов'язкового страхування життя і здоров'я громадян України перед їхнім виїздом за кордон із метою працевлаштування зі солідарним державним фінансуванням;
- ✓ надання населенню достовірної інформації щодо наявності вільних робочих місць у всіх регіонах країни, за межами держави та умов працевлаштування;
- ✓ впровадження комплексу заходів, спрямованих на всебічне роз'яснення українцям їхніх прав та свобод під час перебування і працевлаштування за кордоном.

The migration processes in modern terms is common, affecting the socio-economic development, defined by the country's labor market opportunities and significant differences in levels of income. The article deals with the problems of labor migration in the region and proposed solutions.

Keywords: *migration, labor migration, external migration, internal migration.*

Миграционные процессы в современных условиях – распространенное явление, они влияют на социально-экономическое развитие, определяются конъюнктурой рынка труда и существенными отличиями в уровнях доходов населения. Трудовые миграции населения изменяют качественные и количественные параметры трудового потенциала страны, региона, влияют на формирование и развитие национального и регионального рынков труда, поддержание равновесия между спросом и предложением рабочей силы. В статье рассмотрены проблемы трудовой миграции населения региона, проанализированы их основные направления. Обоснованы положительные и отрицательные стороны миграционных процессов и предложены пути их решения.

Ключевые слова: *миграционные процессы, трудовая миграция, внешняя миграция, внутренняя миграция.*

Література

1. Зовнішні трудові міграції населення України / За наук. ред. Лібанової Е., Позняка О. – К.: РВПС України, 2002. – 178 с.
2. Прибиткова І. Трудові мігранти в соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль та спосіб життя // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 1. – С. 109–124.
3. Терещенко С. Регулювання міжнародних угод про трудову міграцію // Фінансова консультація. – 2006. – № 23. – С. 23–25.
4. Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти. – Тернопіль: Збруч, 2007. – 60 с.